

COMUNICĂRI

Alexandru MAGOLA,
Sergiu SUVAC

Monumente funerare din piatră în satele zonei etnografice a Codrilor Orheiului*

CZU: 398.321(478)

<https://doi.org/10.52603/rec.2026.39.17>**Rezumat****Monumente funerare din piatră în satele zonei etnografice a Codrilor Orheiului**

Articolul dat analizează o serie de monumente funerare din piatră în localitățile aflate în zona etnografică a Codrilor Orheiului. Ne propunem să analizăm tipologia crucilor și a pietrelor de mormânt, motivele decorative și inscripțiile care reflectă credințele și mentalitatea comunităților locale. De asemenea, vom urmări evoluția acestor monumente în timp sub influența tradițiilor populare și a normelor religioase. Prin acest demers, dorim să valorificăm patrimoniul cultural al regiunii și să subliniem importanța păstrării lui pentru generațiile viitoare. În tradiția satelor din zona Codrilor Orheiului, crucea funerară este nu doar un semn religios, ci și un element identitar și artistic. Aceste ornamente îmbină simboluri precreeștine cu semnificații creștine, reflectând continuitatea tradițiilor locale. Crucea funerară îndeplinește astfel o dublă funcție: spirituală, prin mesajul teologic pe care îl transmite, și memorială, prin păstrarea numelui și a amintirii celui trecut la cele veșnice. În cadrul cercetării de teren realizate de noi, am constatat că monumentele funerare vechi se păstrează până în prezent. Această situație sugerează ideea că datorită încărcăturii lor emoționale deosebite, ele sunt în continuare bine întreținute și conservate de către urmașii celor decedați.

Cuvinte-cheie: cruce, monument funerar, piatră, Codrii Orheiului, rit funerar

Резюме**Каменные надгробные памятники в селах этнографической зоны Орехейских Кодр (Codrilor Orheiului)**

В данной статье анализируется ряд каменных надгробных памятников в селах этнографической зоны Орехейских Кодр. Цель исследования – проанализировать типологию крестов и надгробий, декоративные мотивы и надписи, отражающие верования и мировоззрение местных жителей. Кроме того, предполагается проследить эволюцию данных памятников во времени с учетом влияния народных традиций и религиозных норм. В рамках исследуемой проблемы авторы считают важным оценить культурное наследие региона и подчеркнуть важность его сохранения для будущих поколений. В рамках традиций этнографической зоны Орехейских Кодр надгробный крест рассматривается не только как религиозный символ,

но и как показатель самобытности и искусства. Эти памятники сочетают в себе дохристианские и христианские символы, сохраняя преемственность местных традиций. Таким образом, надгробный крест выполняет двойную функцию: духовную, благодаря передаваемому им богословскому посланию, и мемориальную, сохраняя имя и память об усопшем. В ходе полевых исследований было обнаружено, что многие надгробные кресты сохранились до наших дней. Эта ситуация наводит на мысль о том, что благодаря своей особой эмоциональной значимости надгробные кресты по-прежнему бережно поддерживаются и сохраняются потомками умерших.

Ключевые слова: каменный крест, надгробный памятник, Орехейские Кодры, погребальные традиции

Summary**Funeral monuments carved in stone from the villages of the ethnographic area of Codrii Orheiului**

This article analyzes a number of stone funerary monuments in the villages of the ethnographic region of Codrii Orheiului. The aim of the study is to examine the typology of crosses and tombstones, as well as the decorative motifs and inscriptions reflecting the beliefs and worldview of the local inhabitants. In addition, the authors seek to trace the evolution of these monuments over time, taking into account the influence of folk traditions and religious norms. Within the framework of the research problem, the authors consider it important to assess the cultural heritage of the region and to emphasize the importance of its preservation for future generations. Within the traditions of the ethnographic region of Codrii Orheiului, the gravestone cross is regarded not only as a religious symbol, but also as an expression of identity and artistry. These monuments combine pre-Christian and Christian symbols, preserving the continuity of local traditions. Thus, the gravestone cross fulfills a dual function: a spiritual one, through the theological message it conveys, and a memorial one, by preserving the name and memory of the deceased. Field research has shown that many gravestone crosses have survived to the present day. This situation suggests that, owing to their particular emotional significance, gravestone crosses continue to be carefully maintained and preserved by the descendants of the deceased.

Key words: cross, funerary monument, stone, Codrii Orheiului, funeral rite

Obiceiurile și ritualurile legate de înmormântare constituie o sursă bogată de informații privind practicile funerare întâlnite în spațiul dintre Prut și Nistru. Acestea urmează un parcurs ceremonial bine conturat, care marchează desprinderea simbolică a persoanei de familie și de comunitate, trecerea din lumea celor vii în cea de dincolo, precum și păstrarea amintirii celui dispărut. De-a lungul timpului, aceste tradiții au cunoscut transformări semnificative, evoluând de la credințe populare vechi către forme tot mai simplificate, influențate de normele bisericești și de spiritul laic specific epocii moderne. În acest cadru, se evidențiază practici precum jocul de priveghi – păstrat astăzi mai ales în memoria generațiilor vârstnice, restrângerea repertoriului de bocete și a elementelor ceremoniale, particularitățile vestimentației și ale pomenilor, precum și diversitatea obiceiurilor și a credințelor locale, care diferă de la o comunitate la alta (Condaticova 2011: 160). Tema morții, a ritualurilor funerare, precum și a pietrelor și crucilor funerare a fost cercetată în mai multe lucrări, printre care sunt și studiile monografice dedicate unor localități (Livșiț 1994: 32). Reprezentarea și tratarea tipologică a crucii, îmbinarea simbolurilor precreștine cu cele creștine, au fost reflectate în studiul lui Vitalie Malcoci, editat și în limba franceză în anul 1996 (Malcoci 1995: 91-109; Malcoci 1996: 79-87). Același autor ne arată sincretismul motivelor iconografice creștine și cele precreștine de ordin dendrolatric (Malcoci 1999–2000: 19-22), reprezentarea plastică a crucii în arhitectura populară (Malcoci 2003: 32-35) și structuri și semnificații mitofolclorice în arhitectura populară din Republica Moldova (vezi subcapitolul: 3.4. Imaginea crucii în decorul arhitecturii populare) (Malcoci 2021: 83-89). Unele aspecte ale tematici abordate în articolul nostru au fost reflectate în publicații și lucrări monografice ale unor cercetători, precum

Ana Marian, care în studiul de sinteză a făcut o analiză a sculpturii din Republica Moldova din secolul XX (Marian 2007: 26-40). Mai târziu tema aceasta a fost aprofundată într-o monografie la tema compozițiilor tematice în sculptura moldovenească (anii 1940–2010) cu specificarea tradițiilor de soluționare a compoziției în troițele populare moldovenești (secolul al XIX-lea) (Marian 2018: 26-40).

În articolul dat dorim să facem o prezentare a monumentelor funerare prelucrate în piatră din satele zonei etnografice a Codrilor Orheiului, evidențind particularitățile lor artistice și simbolice. Ne propunem să analizăm tipologia crucilor și a pietrelor de mormânt, motivele decorative și inscripțiile care reflectă credințele și mentalitatea comunităților locale. De asemenea, vom urmări evoluția acestor mo-

numente în timp sub influența tradițiilor populare și a normelor religioase. Prin acest demers, dorim să valorificăm patrimoniul cultural al zonei și să subliniem importanța păstrării lui pentru generațiile viitoare.

Pentru început dorim să menționăm arhitectura vernaculară din satele zonei Codrilor Orheiului, care se distinge prin armonia dintre construcțiile tradiționale și peisajul natural. Piatra extrasă din carierele apropiate a fost valorificată pe scară largă la fundații, pivnițe, porți, fântâni și monumente funerare, devenind un element definitoriu al identității arhitecturale locale. Prelucrarea artistică a pietrei reflectă măiestria meșterilor populari, care au transmis din generație în generație tehnici și motive ornamentale specifice. Decorul sculptat cuprinde motive geometrice, solare și vegetale, încărcate de semnificații simbolice și religioase. În ansamblu, complexele tradiționale ilustrează o organizare funcțională a spațiului rural și o relație strânsă dintre om, comunitate și natură (Suvac 2025: 105).

Simbolul crucii reprezintă unul dintre cele mai vechi și puternice semne ale spiritualității creștine, exprimând credința în jertfa și Învierea lui Iisus Hristos. În context funerar, crucea marchează locul de odihnă al celui răposat și semnifică biruința asupra morții, speranța în viața veșnică și mântuire.

În tradiția satelor din spațiul românesc, inclusiv din zona Codrilor Orheiului, crucea funerară este nu doar un semn religios, ci și un element identitar și artistic. Forma, proporțiile și decorul ei pot varia de la modele simple, austere, până la exemplare bogat ornamentate cu motive solare, vegetale sau geometrice. Aceste ornamente îmbină simboluri precreștine cu semnificații creștine, reflectând continuitatea tradițiilor locale. Crucea funerară îndeplinește astfel o funcție dublă: spirituală, prin mesajul teologic pe care îl transmite, și memorială, prin păstrarea numelui și a amintirii celui trecut la cele veșnice.

Întâlnim situații, când „la capul mormântului bărbatilor decedați se pune un stâlp funerar, cioplit în patru muchii, în registre de forma unor romburi (oarecum asemănători Coloanei Infinitului a lui Constantin Brâncuși), în vârful căruia se pune o cruce mică din lemn, dacă bărbatul a fost înșurat și a avut vârsta de peste 18 ani; dacă tânărul a fost înșurat i se pune un porumbel din lemn, iar dacă a fost neînșurat i se așează un cuc – Valea Sebeșului; când omul își face semnul crucii, diavolul fuge” (Antonescu 2009: 189). „Crucea de la înmormântare se dublează cu o alta, care are pe ea pictat chipul lui Iisus, așezată la mormânt odată cu pomenirea de șase săptămâni; apoi crucile nu se mai înlocuiesc, dacă s-au înclinat sau au căzut, se mai îndreaptă un timp,

apoi se pierd odată cu lemnul; după efectuarea tuturor pomenilor și putrezirea crucilor, morții nu mai lasă urme – Ținutul Pădurenilor” (Apolzan 1994: 18). „Există credința că o cruce putrezește, dacă crucerul care a făcut-o nu este un om drept și respectat – Dolj; prevestește ghinion pierderea unei cruciulițe. Dacă din plumbul (cositorul) topit și turnat în apă, în seara Anului Nou, se formează o cruce, înseamnă că aceasta îi este ursita celui care vrea să-și cunoască viitorul și că nu mai are ce să aștepte altceva decât moartea. În textele de colind, crucea este asimilată bătrânilor. Visarea unei cruci răsturnate prevestește moarte, dar înseamnă trecerea peste un pericol iminent, când cineva se visează purtând cruce; speranțele sunt pe cale să se realizeze pentru cine visează un episcop purtând cruce la gât – Suceava” (Antonescu 2009: 190).

În ceea ce urmează vom analiza un set de imagini ale unor cruci funerare din localitățile Brănești, Butuceni, Trebujeni, Furceni, Ivancea, sate aflate în zona etnografică a Codrilor Orheiului, fotografiate în anii 80-90 ai secolului XX și descoperite de noi în Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor și în Arhiva Muzeului Satului, filiala Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău.

Monumentul funerar (Foto 1) este confecționat din piatră de calcar cochilifer, datat cu I jumătate a

secolului XX și identificat în anul 1988. Piesa este alcătuită din două părți principale: partea superioară – o cruce încadrată de o cunună sculptată (cel mai probabil două crenguțe de măsline) – și un postament compus din două părți, dintre care partea inferioară masivă este legată de cea superioară prin patru trepte, care simbolizează Golgota. Cunună și o parte a postamentului au fost vopsite cu vopsea de ulei închisă la culoare, fapt care indică intervenții ulterioare asupra aspectului inițial. Monumentul este caracterizat în Fișa de evidență printr-un „lăconism reținut”, simplitate și claritate a formelor, trăsături specifice artei funerare rurale din zona Codrilor Orheiului. Crucea nu are inscripții, care probabil nu s-au păstrat, accentul fiind pus exclusiv pe expresivitatea simbolului creștin și pe echilibrul compozițional. Starea de conservare poate fi considerată satisfăcătoare, motiv pentru care se recomandă includerea ei în regimul de protecție ca monument de importanță locală. În cadrul cercetării de teren, realizate în luna aprilie 2026, am constatat cu certitudine că acesta se păstrează până în prezent, alături de celelalte monumente funerare, care vor fi analizate mai jos. Această situație sugerează gândul că monumentele funerare, datorită încărcăturii lor emoționale deosebite, sunt în continuare bine întreținute și conservate de către urmașii celor decedați (Suvac 2025: 208).

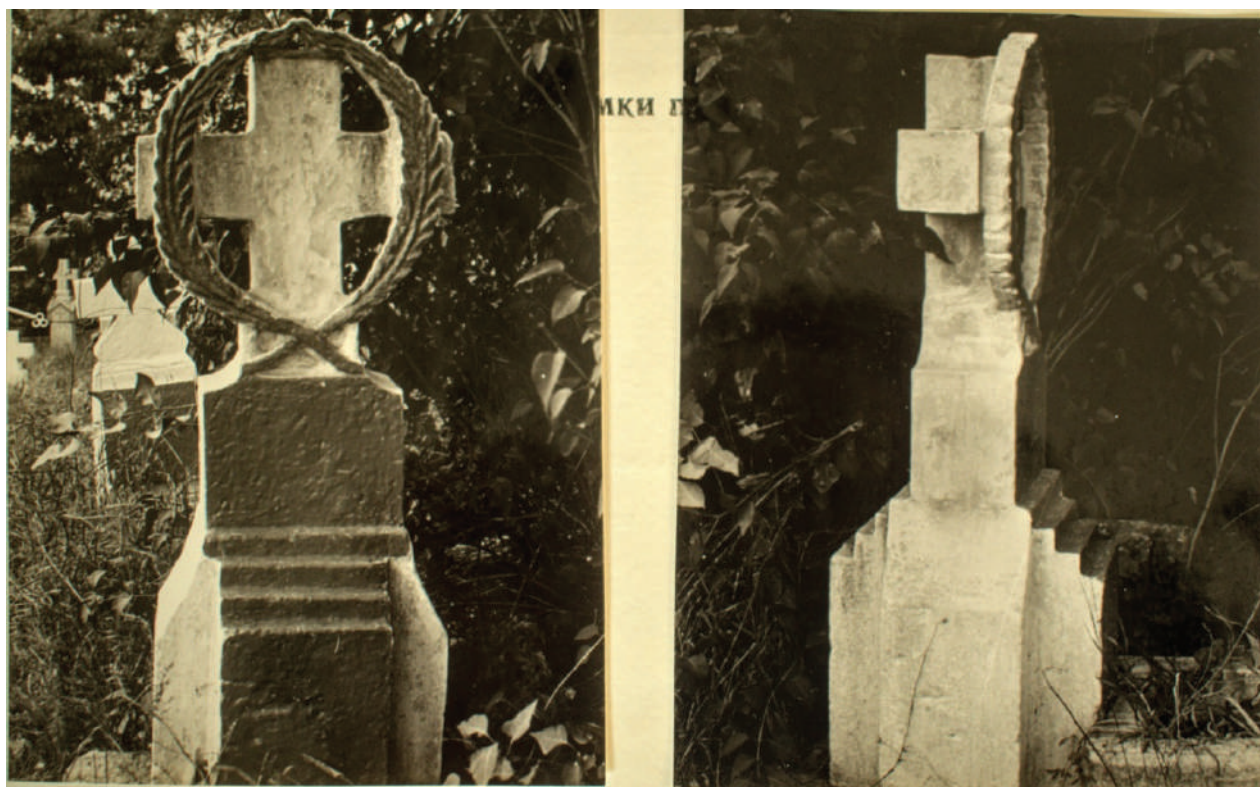

Foto 1. Monument funerar cu simbolul cununii, cimitirul s. Brănești, I jum. a sec. XX. Fotografie de V. Tătaru, octombrie 1993. Arhiva Muzeului Satului, filiala Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

Foto 2. Monument funerar din cimitirul s. Brănești, I jum. a sec. XX. Fotografie de V. Tătaru, octombrie 1993.
Arhiva Muzeului Satului, filială a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

Foto 3. Monument funerar din cimitirul s. Brănești, sf. sec. XIX. Fotografie de O. Corcinschi, octombrie 1993.
Arhiva Muzeului Satului, filială a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

Crucea funerară (Foto 2) este realizată din piatră și are o compoziție verticală bine echilibrată, specifică monumentelor rurale de la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX din zona Codrilor Orheiului. Partea superioară prezintă o cruce cu brațe ușor evazate și capete profilate, cu terminații rotunjite, ceea ce îi conferă un aspect decorativ mai elaborat față de tipurile simple. Crucea este fixată pe un soclu înalt, prismat, marcat de un element median în formă de fronton unghiular, care creează o trecere arhitectonică între bază și registrul superior. Tratarea volumelor sugerează influențe neoclasiche sau ecleziastice, posibil inspirate din arhitectura bisericească locală. Suprafețele sunt netede, cu muchii clar conturate, ceea ce indică o execuție atentă și intervenția unui meșter cu experiență. Ansamblul transmite monumentalitate și sobrietate, fiind probabil destinat unui mormânt aparținând unei familii cu statut social mai ridicat în comunitatea rurală.

Conform Fișei de evidență a monumentului funerar (Foto 3), crucea este datată cu sfârșitul secolului XIX și este realizată din piatră cochiliferă, fiind opera unui meșter popular din Brănești. Monumentul este figurativ și masiv, sculptat dintr-un singur bloc de piatră, fără postament separat, ceea ce îi conferă un aspect compact și arhaic. Structura este compusă din două părți compoziționale principale, cu brațe laterale puternic reliefate și cu decupaje semicirculare în partea inferioară a acestora, element ce creează un efect plastic aparte și sugerează o tratare simbolică a ancorei din perioada creștinismului primar. Brațele groase și proporțiile greoaie imprimă crucii o monumentalitate în ciuda dimensiunilor relativ reduse. Piesa nu are inscripții, accentul fiind pus exclusiv pe expresivitatea volumului și pe forța simbolului creștin. Starea de conservare este apreciată ca satisfăcătoare, iar monumentul este considerat demn de protecție ca obiect de importanță locală.

Monumentul din foto 4 este o cruce funerară masivă din piatră de calcar, realizată la prima vedere din trei blocuri distincte, dar la analiza accentuată înțelegem că este realizat dintr-un singur bloc de calcar, datat cu I jumătate a secolului XX și identificat în anul 1988. Partea inferioară este constituită dintr-un postament cu patru fețe, ușor tronconic (îngustat spre partea superioară), care asigură stabilitatea ansamblului, iar zona mediană este configurată ca un trunchi piramidal, pe care este fixată crucea propriu-zisă de proporții compacte, așezată pe o bază foarte scundă. Volumetria este clar articulată în trei segmente constructive suprapuse, conferind piesei verticalitate și echilibru compozițional, dar și o puternică expresivitate plastică.

Foto 4. Monument funerar cu simbol dendromorf, cimitirul s. Brănești, I jum. a sec. XX. Fotografie de V. Tătaru, octombrie 1993. Arhiva Muzeului Satului, filială a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

Din punct de vedere simbolic, structura poate fi interpretată ca o transpunere a motivului Pomului Vieții, redat într-o formă stilizată și austeră. Axul central sugerează trunchiul, în timp ce brațele crucii evocă ramurile; însă acestea sunt scurte, masive și parcă retezate, ceea ce poate semnifica întreruperea vieții pământești și trecerea în planul etern. Această schematizare a ramurilor tăiate este specifică limbajului simbolic al artei funerare tradiționale, unde mesajul este concentrat și exprimat prin volum, nu prin ornamentație abundentă. Executarea denotă măiestria meșterului popular, care valorifică principiile arhitecturii vernaculare: claritatea formelor, echilibrul proporțiilor și integrarea simbolului în structura însăși a monumentului. Lipsa decorului suplimentar și accentul pus pe articularea volumelor demonstrează o gândire constructivă matură, în care simbolul creștin și motivul vegetal arhaic se contopesc într-o formă unitară și monumentală.

Monumentul (Foto 5) este o cruce funerară din piatră, provenită din cariera de la Brănești și realizată de un meșter popular local în perioada interbelică. Piesa este compusă din două părți principale: un

Foto 5. Cruce funerară din piatră, specifică zonei Codrilor Orheiului, cimitirul s. Brănești, perioada interbelică. Fotografie de O. Corcinschi, octombrie 1993. Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor, Chișinău

postament sub forma unei baze prismatice și crucea propriu-zisă cu brațe scurte și masive. Din perspectiva arhitecturii vernaculare, monumentul reflectă o gândire constructivă clară și o integrare organică a simbolului în structura obiectului, fără ornamentație excesivă. Volumele sunt bine echilibrate, iar proporțiile demonstrează experiența meșterului popular în articularea formelor simple, dar expresive. În partea de sus, la baza crucii, sunt cioplite două semicercuri cu raze, care reprezintă un apus de Soare. Această sinteză dintre simboluri arhaice și semnul creștin conferă piesei o valoare etnografică și artistică deosebită, ilustrând continuitatea tradițiilor simbolice în spațiul rural al Codrilor Orheiului.

Monumentul funerar (Foto 6) are o formă mult mai arhaică și austeră, fiind realizat dintr-un bloc masiv de piatră, cu volum paralelipipedic și proporții compacte. Suprafața nu este bine finisată, păstrând textura brută a materialului, ceea ce sugerează o executare veche sau o intenție deliberată de sobrietate. Pe fața principală se observă un relief incizat în adâncime, compus din linii simple, geometrize. Motivul central reprezintă o cruce stilizată, înscrisă într-un cadru dreptunghiular sugerat printr-o bordură incizată. Brațele crucii sunt redată schematic, cu terminații unghiulare, iar partea inferioară se prelungește într-o formă care poate fi interpretată fie ca

un trunchi stilizat, fie ca un suport simbolic – posibil o variantă abstractizată a Pomului Vieții.

Foto 6. Piatră funerară cu motivul central al crucii stilizate, s. Butuceni, I jum. a sec. XIX. Fotografie de V. Tătaru, octombrie 1993. Arhiva Muzeului Satului, filială a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

Spre deosebire de monumentul anterior, unde volumetria este articulată pe registre suprapuse, aici decorul este redus la o singură față sculptată, iar expresivitatea se obține prin contrastul dintre suprafața brută și adâncimea tăieturii. Lipsa detaliilor decorative și predominanța geometriei conferă acestui monument un caracter arhaic, aproape proto-creștin, în care simbolul crucii domină clar compoziția. Întregul ansamblu transmite impresia unei arte vernaculare timpurii, în care mesajul simbolic primează în fața ornamentului, iar mijloacele plastice sunt reduse la esențial.

Foto 7. Monument funerar cu colac pe diagonală, cimitirul s. Brănești, I jum. a sec. XX. Fotografie de V. Tătaru, octombrie 1993. Arhiva Muzeului Satului, filială a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

Monumentul funerar (Foto 7) se impune printr-o compoziție verticală echilibrată și printr-o sobrietate expresivă care îl plasează la interferența dintre tradiția vernaculară și influențele tehnice târzii. Realizat din piatră masivă, monumentul este structurat pe mai multe niveluri arhitecturale, clar delimitate, ceea ce îi conferă monumentalitate și stabilitate.

Socul, solid și bine proporționat, constituie temelia simbolică a construcției. El reprezintă legătura cu pământul, cu lumea materială și cu spațiul comunitar în care a trăit defunctul. Deasupra acestuia, nivelul median sugerează forma unui mic fronton sau a unui acoperiș stilizat, trimițând direct la arhitectura vernaculară a casei tradiționale. Această analogie nu este întâmplătoare: în mentalitatea tradițională, mormântul este conceput ca „locuință a veșniciei”, iar reproducerea simbolică a elementelor casei exprimă continuitatea identității dincolo de moarte. Astfel, monumentul funerar devine o transpunere în piatră a spațiului domestic, marcând trecerea din casa pământească în casa eternă (Cotoman 2022: 26).

Crucea propriu-zisă domină compoziția prin verticalitate și simplitate formală. Liniile sale ferme, lipsite de ornamentație excesivă, accentuează ideea de ascensiune și transcendere. Verticalitatea sugerează ridicarea sufletului, orientarea spre cer și legătura dintre planul terestru și cel divin. Proporțiile sunt atent calculate, astfel încât volumul crucii să nu copleșească baza, ci să creeze un ansamblu armonios.

Un element deosebit de expresiv este decorul sculptat sub forma unui colac, care este așezat pe diagonală peste brațul crucii. Acest detaliu introduce o notă de dinamism într-o structură rigidă și austeră. De obicei, colacul este prezent într-o serie de practici funerare, care urmăresc să-l așeze pe cel care a trecut pragul către „lumea de dincolo”, într-o nouă ordine și să-i asigure post-existența. Viața „de după moarte” a fost și continuă să fie o temă de mare amploare pentru mediile științifice și religioase, preocuparea primordială fiind deslușirea și înțelegerea experiențelor „din afară de trup” (Grozoiu 2013: 28). Totodată, colacul dat în momentul practicilor funerare, ar reprezenta plata vămilor spre lumea de dincolo (Antonescu 2009: 169). Prin ansamblul său, monumentul exprimă demnitate, permanență și memorie durabilă. Sobrietatea decorativă, combinată cu o structurare arhitecturală clară, indică o etapă evolutivă în arta funerară, în care tradiția rurală se îmbină cu influențe stilistice mai elaborate. Monumentul nu este doar un semn al trecerii, ci și o formă de afirmare identitară și comunitară, reflectând credința într-o continuitate a vieții și într-o ordine spirituală care transcende efemerul existenței umane.

Monumentul funerar (Foto 8) se remarcă printr-o compoziție aparte. Socul are o formă robustă, bine ancorată în sol, sugerând stabilitate și permanență. El reprezintă temelia existenței pământești, spațiul comunitar și legătura defunctului cu lumea celor vii. Partea centrală a monumentului este alcătuită din două elemente sculpturale distincte: crucea propriu-zisă și figura Maicii îndurerate, așezată în ge-

nunchi, reprezentată în poziție de rugăciune. Această asociere conferă ansamblului o încărcătură spirituală profundă, depășind funcția de simplu marcaj funerar și transformând monumentul într-un mesaj vizual despre mijlocire, speranță și mântuire. Crucea, amplasată vertical și bine proporționată, rămâne elementul central al compoziției. Ea simbolizează jertfa, credința și trecerea din viața pământească în cea veșnică. Structura sa este solidă, iar eventualele motive decorative sunt subordonate clarității formei. Verticalitatea accentuată sugerează ascensiunea sufletului și legătura dintre planul terestru și cel divin.

Foto 8. Monument funerar cu chipul Maicii îndurerate, cimitirul s. Brănești, I jum. a sec. XX. Fotografie de V. Tătaru, octombrie 1993. Arhiva Muzeului Satului, filială a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

Asemănarea figurii Maicii îndurerate cu Maica Domnului în poziție de rugăciune, introduce o dimensiune iconografică specifică artei creștine. Reprezentată în atitudine de rugăciune, cu mâinile împreunate sau ridicate, Maica Domnului apare ca mijlocitoare între sufletul defunctului și divinitate. În tradiția ortodoxă, ea este percepută ca protectoare

și ocrotitoare a credincioșilor, iar prezența ei pe monument sugerează speranța în milostivirea divină și în iertarea păcatelor (Chifor 2008: 87-88). Din punct de vedere compozițional, cele două elemente creează un dialog vizual: crucea exprimă sacrificiul și credința, iar figura Maicii îndurerate exprimă rugăciunea și compasiunea. Împreună, ele construiesc o scenă simbolică a trecerii, în care moartea este însoțită de intercesiune și speranță.

Ansamblul păstrează, totodată, legătura cu arhitectura vernaculară prin modul de structurare pe registre și prin proporțiile echilibrate. Soclul masiv ancorează monumentul în spațiul pământesc, în timp ce partea superioară, dominată de verticalitate și de figura sacră, orientează privirea spre cer. Această organizare reflectă concepția tradițională asupra lumii: existența umană este situată între pământ și divin, iar moartea reprezintă o trecere, nu o ruptură definitivă. Prin prezența ambelor elemente, monumentul capătă un caracter narativ și devoțional. Nu mai este doar un semn al memoriei, ci o expresie sculpturală a credinței comunității, a speranței în mântuire și a convingerii că sufletul defunctului este însoțit și ocrotit în drumul său spre eternitate.

Două tipologii diferite de monumente funerare (Foto 9) coexistă în același spațiu de înhumare, sugerând ideea despre o evoluție stilistică și simbolică a artei funerare. Crucea din stânga este realizată din piatră masivă și are o formă simplificată, cu brațe groase și proporții compacte. Aspectul ei robust, lipsit de ornamentație amplă, indică o tradiție mai veche, în care accentul cade pe simbolul central al creștinismului – crucea ca semn al jertfei și al mântuirii. Volumul său aproape monolitic transmite stabilitate și permanență, iar proporțiile reduse sugerează un caracter sobru, specific mediului rural tradițional. Integrarea ei în vegetația abundentă accentuează ideea întoarcerii la natură și a ciclului vieții.

Alături se află un monument de tip stâlp funerar, cu o compoziție verticală bine articulată. Acesta se remarcă printr-o compoziție atent proporționată, în care fiecare detaliu are valoare simbolică. Soclul prezintă o ușoară rotunjire în zona de bază, ceea ce atenuează rigiditatea volumului și creează o tranziție fluidă între monument și sol. Această formă rotunjită poate fi interpretată ca simbol al ciclicității existenței și al continuității vieții dincolo de moarte. Rotunjimea sugerează ideea de plenitudine, de întreg, în opoziție cu ruptura brutală pe care o presupune dispariția fizică. Corpul stâlpului este alungit, accentuând verticalitatea – un element esențial în simbolistica funerară, deoarece trimite la ascensiunea sufletului. Verticala reprezintă axa de legătură dintre pământ și cer, dintre planul material și cel spi-

Foto 9. Stâlp funerar în formă de obelisc, cimitirul s. Brănești, I jum. a sec. XX. Fotografie de O. Corcinschi, octombrie 1993. Arhiva Muzeului Satului, filială a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău

ritual. Partea superioară, de formă patrulateră, este prelucrată la colțuri cu motivul funiei răsucite. Acest motiv decorativ are o puternică încărcătură simbolică în arta tradițională. Funia răsucită sugerează continuitatea neîntreruptă, legătura dintre generații și ideea de eternitate (Moisei 2020: 53). În mentalitatea populară, ea reprezintă „firul vieții” – traseul existenței umane, care, deși pare întrerupt la nivel fizic, continuă într-o altă dimensiune. Totodată, motivul funiei este asociat cu protecția și delimitarea sacralului, marcând spațiul mormântului ca loc consacrat. Prelucrarea colțurilor prin această torsadă decorativă atenuează severitatea formei patrulatere și introduce un ritm vizual subtil, specific meșteșugului popular. Astfel, monumentul îmbină rigoarea geometrică cu simbolismul organic.

În ansamblu, stâlpul funerar nu este doar o structură verticală ornamentală, ci o construcție simbolică complexă: baza rotunjită evocă ciclul vieții, verticalitatea sugerează ascensiunea, iar funia răsucită exprimă continuitatea și eternitatea. Prin aceste elemente, monumentul devine o sinteză între arhitectură și simbol, între materialitate și credință. Coexistența celor două monumente funerare este semnificativă: ele ilustrează trecerea de la simbolismul direct și concentrat al crucii tradiționale la o formă mai elaborată, în care monumentul capătă

caracter arhitectural. Dacă crucea exprimă explicit credința și jertfa, stâlpul funerar sugerează prin verticalitate ascensiunea sufletului și ideea de continuitate spirituală.

În general, imaginea surprinde nu doar două morminte diferite, ci două registre culturale: tradiția vernaculară și influența stilistică modernă. Vegetația care înconjoară monumentele contribuie la atmosfera de memorie și uitare, integrând piatra în peisaj și subliniind relația dintre efemerul vieții și permanența simbolului funerar.

În concluzie menționăm că monumentele funerare analizate evidențiază diversitatea și evoluția artei funerare din spațiul tradițional al zonei etnografice Codrii Orheiului. De la crucea masivă, sobră și aproape monolitică, până la stâlpul funerar cu profilări elegante și decor simbolic, fiecare piesă exprimă o concepție profundă despre viață și moarte. Crucea rămâne semnul central al credinței creștine, concentrând ideea jertfei, a mântuirii și a speranței în înviere. Stâlpul funerar, prin verticalitatea sa accentuată, sugerează ascensiunea sufletului și legătura dintre pământ și cer. Detaliile, precum soclul rotunjit sau motivul funiei răsucite, introduc simboluri ale ciclității, continuității și eternității. Prezența elementelor inspirate din arhitectura vernaculară confirmă conceperea mormântului ca „locuință a veșniciei”. În

aceiași timp, diferențele stilistice dintre monumente indică influențe diverse și etape distincte de evoluție artistică. Împreună, aceste monumente nu sunt doar marcaje funerare, ci adevărate documente culturale, care reflectă credințele, valorile și sensibilitatea estetică a comunității din care provin.

Notă

* Acest articol a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare: 170101 – *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene*.

Referințe bibliografice

- Antonescu R. Dicționar de Simboluri și Credințe Tradiționale Românești. București: Institutul de Memorie Culturală, 2009.
- Apolzan L. Pe platforma luncanilor. In: Miorița, nr. 1, 1994, 18-20.
- Chifor A. Imaginarul sacru la Oradea între tradiție bizantină și baroc. Oradea: Editura „Arca”, 2008.
- Condaticova L. Monumente funerare depistate în cimitirele din satele moldovenești din stînga Nistrului. Aspecte generale. In: Studia Universitatis Moldaviae. Revistă științifică a Universității Stat din Moldova, 2011, nr.10 (50), 160-165.
- Cotoman C. Doliul în mentalitatea tradițională românească. In: Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului. Materialele Conferinței științifice internaționale, ed. 2. Chișinău, 23-24 iunie 2022. Chișinău: Notograf Prim, 2022, 26.
- Grozoiu Ilin L. M. Colacul – simbolism și ofrandă rituală. Interferențe între practica folclorică și tradiția creștină din Oltenia. In: Memoria ethnologica. Revistă de Patrimoniu etnologic și memorie culturală, nr. 46-47 (Baia Mare), 2013, 20-31.
- Livșiț M. Sculptura populară. In: Arta'94. Seria artă plastică, arhitectură. Chișinău: Tipografia AȘM, 1994, 32-34.
- Malcoci V. Contribuții analitice la morfogeneza elementelor monumental-arhitectonice în arta populară. In: Arta'95. Seria artă plastică, arhitectură. Chișinău: Tipografia AȘM, 1995, 91-109.
- Malcoci V. Contributions à la genèse de quelques éléments de l'architecture populaire. In: Etudes sur l'art de la Moldavie. Chișinău, 1996, 79-87.
- Malcoci V. Plastica constructiv-decorativă a porților de intrare în gospodăria țărănească. In: Revista de Etnologie și Culturologie, 2025, vol. 37, 119-123. <https://doi.org/10.52603/rec.2025.37.14>
- Malcoci V. Reprezentarea plastică a crucii în arhitectura populară. In: Arta. Chișinău: Institutul Studiul Artelor, 2003, 32-35.
- Malcoci V. Sincretismul motivelor iconografice creștine și precreștine de ordin dendrolatric. In: Arta. Chișinău: Institutul Studiul Artelor, 1999-2000, 19-22.
- Malcoci V. Structuri și semnificații mitofolclorice în arhitectura populară din Republica Moldova. Chișinău: Epigraf, 2021.
- Marian A. Tradiții de soluționare a compoziției în troițele populare moldovenești (secolul al XIX-lea). Paragraf 1.1. In: Marian A. Compoziții tematice în sculptura moldovenească: anii 1940-2010. Chișinău: Știința, 2018, 26-40.
- Marian A. Sculptura din Republica Moldova. Secolul XX. Studiu de sinteză. Chișinău: Universul, 2007.
- Moisei L. Simboluri de comunicare în arhitectura populară. In: Valorificarea patrimoniului etnocultural în educația tinerei generații și a societății civile. Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 24 noiembrie 2020. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2020, 53.
- Suvac S. Brănești – un sat din Codrii Orheiului. Pagini din istoria localității. Chișinău: Editura „Princeps”, 2025.

Primit 30.03.2026

Acceptat 16.06.2026

Alexandru Magola (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural.

Александр Магола (Кишинев, Республика Молдова). Научный сотрудник, Институт культурного наследия.

Alexandru Magola (Chisinau, Republic of Moldova). Researcher, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: romanathos@gmail.com

ORCID: 0009-0000-0978-134X

Sergiu Suvac (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Серджиу Сувак (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Институт культурного наследия.

Sergiu Suvac (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: suvacsuva6@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8662-7450